

Απασχόληση χαμηλών δεξιοτήτων και μισθών...

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

- Σε συνέχεια του χθεσινού [Special Report του ΣΕΒ για την μισθωτή εργασία την περίοδο 2014-2017](#), εμβαθύνουμε την ανάλυσή μας στις μεταβολές που έχουν συμβεί τα τελευταία χρόνια στο προφίλ των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας μας. Η εφαρμογή των Μνημονίων, με την τεράστια δημοσιονομική προσαρμογή που πραγματοποιήθηκε και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που υλοποιήθηκαν, είχε ως στόχο τον μετασχηματισμό του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας προς μια δυναμική και εξωστρεφή οικονομία. Αυτό μεταφραζόταν σε μια συρρίκνωση των παραδοσιακών, μικρής προστιθέμενης αξίας και χαμηλής έντασης τεχνολογίας, κλάδων της οικονομίας και την επέκταση των κλάδων που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά, όπως κυρίως η μεταποίηση, που είναι κλάδοι υψηλής προστιθέμενης αξίας στον διεθνή ανταγωνισμό και ως εκ τούτου δυναμικοί κλάδοι, που εισάγουν νέες τεχνολογίες και καινοτομούν. Ο μετασχηματισμός αυτός θα οδηγούσε στην αποδέσμευση ανθρώπινων πόρων από τους παραδοσιακούς κλάδους για επαναξιοποίηση στους εξωστρεφείς κλάδους της οικονομίας, δεδομένων, βεβαίως, των τεχνολογικών εξελίξεων που ενσωματώνονται στις επενδύσεις που γίνονται, και που εξοικονομούν εργασία. Δυστυχώς μια δεκαετία απρόθυμης προσαρμογής με πολλές εκπλήξεις στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις υπέρ των διεθνώς εμπορεύσιμων κλάδων της οικονομίας, καθυστερήσεις στο άνοιγμα αγορών και τις ιδιωτικοποιήσεις, σοβαρές παλινδρομήσεις στο εκπαιδευτικό μας σύστημα που καθιστούν την Ελλάδα ευρωπαϊκή εξαίρεση και άστοχη έμφαση στην υπερφορολόγηση εργαζομένων και επιχειρήσεων, έχει τελικά οδηγήσει σε περιορισμένα αποτελέσματα μετασχηματισμού της οικονομίας. Η ταχεία και πραγματική εφαρμογή των προγραμμάτων ήταν και ο ταχύτερος δρόμος εξόδου από την κρίση. Οι καθυστερήσεις βάθυναν και παρέτειναν την ύφεση ενώ ανέκοψαν και την αναγκαία αλλαγή παραγωγικού μοντέλου προς τους εξωστρεφείς κλάδους της οικονομίας. Μετά την καθολική μείωση της απασχόλησης σε όλους τους κλάδους της οικονομίας μεταξύ 2008 και 2013, η απασχόληση έχει έκτοτε αρχίσει και πάλι να αυξάνει με χαμηλούς ρυθμούς. Οι κλάδοι όμως οι οποίοι κερδίζουν περισσότερο σε προστιθέμενη αξία δεν είναι οι εξωστρεφείς κλάδοι, αλλά μάλλον οι κλάδοι που παράγουν διεθνώς μη εμπορεύσιμα αγαθά. Και δεν είναι επειδή κερδίζουν σε παραγωγικότητα (τουλάχιστον χάνουν) αλλά επειδή αυξάνεται περισσότερο η απασχόλησή τους. Έχουμε δηλαδή ένα φαινόμενο όπου η αύξηση της απασχόλησης την περίοδο 2013-2017 κατευθύνεται στους παραδοσιακούς κλάδους χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Την ίδια περίοδο, παρατηρείται μια τεράστια απομείωση της βάσης δεξιοτήτων της χώρας. Από στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, προκύπτει ότι, **ενώ το 2008 υπήρχαν στη χώρα 482 χιλ. διευθυντικά στελέχη, δέκα χρόνια αργότερα έχουν μείνει μόνο 105 χιλ. (κυρίως λόγω απωλειών στο εμπόριο και τον τουρισμό), έχοντας μάλιστα μειωθεί και κατά 77 χιλ. άτομα από το 2013 και μετά. Ενώ το 2008 υπήρχαν 668 χιλ. ειδικευμένοι τεχνίτες, το 2018 έχουν απομείνει μόνο 353 χιλ., έχοντας αυξηθεί μόλις κατά 1,8 χιλ. άτομα από το 2013 και μετά. Επίσης, οι τεχνικοί και βοηθοί επιστήμονες, ενώ ανέρχονταν σε 397 χιλ. άτομα το 2008, δέκα χρόνια αργότερα ήταν 304 χιλ., αν και οι αριθμοί τους αυξήθηκαν κατά 34 χιλ. άτομα από το 2013 και μετά. Τέλος, οι χειριστές μηχανημάτων, από 331 χιλ. άτομα το 2008, έχουν μειωθεί σε 257 χιλ. το 2018, αν και αυξήθηκαν κατά 34 χιλ. άτομα από το 2013 και μετά. Έχουν, τέλος, μειωθεί και οι υπάλληλοι γραφείου, από 546 χιλ. άτομα το 2008 σε 419 χιλ. το 2018, έχοντας, όμως, αυξηθεί κατά 70 χιλ. άτομα από το 2013 και μετά. Από την άλλη μεριά, παρατηρείται μια υπερπληθώρα πωλητών και υπαλλήλων παροχής υπηρεσιών, που από 678 χιλ. άτομα το 2008 ανέρχονται πλέον σε 909 χιλ. άτομα το 2018. Παράλληλα, οι επαγγελματίες αυτοαπασχολούμενοι αυξήθηκαν και αυτοί μονοτονικά, καθόλη τη διάρκεια της προσαρμογής, από 674 χιλ. άτομα το 2008 σε 741 χιλ. το 2018. Τα μεγέθη αυτά δημιουργούν έντονο προβληματισμό για την αναπτυξιακή δυναμική της χώρας, καθώς μεταξύ 2008 και 2018 χάθηκαν από την παραγωγή 1.083 χιλ. άτομα σε επαγγέλματα κατά κανόνα υψηλότερης προστιθέμενης αξίας και προστέθηκαν ταυτόχρονα 307 χιλ. άτομα, κυρίως πωλητές και υπάλληλοι παροχής υπηρεσιών (+231 χιλ.). και ελεύθεροι επαγγελματίες (+67 χιλ.). Αυτό που συνέβη στη χώρα, είναι ότι όχι μόνο δεν μετατοπίστηκαν οι εργαζόμενοι στους δυναμικούς κλάδους της οικονομίας, αλλά, όσοι δεν έφυγαν στο εξωτερικό και δεν είναι ακόμη άνεργοι, μετατοπίστηκαν σε εργασίες για τις οποίες έχουν πολύ περισσότερα προσόντα από αυτά που απαιτούνται, και συνεπώς υποαπασχολούνται. Δεν είναι, λοιπόν, και μεγάλο μυστήριο γιατί πέφτει η παραγωγικότητα σε όλη την περίοδο προσαρμογής, με την εξαίρεση της μεταποίησης, σχεδόν παντού.**
- Ανοδικά συνέχισε να κινείται ο κύκλος εργασιών στη μεταποίηση πλην πετρελαιοειδών τον Σεπτέμβριο του 2018 (+1%, επιπλέον αύξησης +4,1% τον Σεπτέμβριο του 2017) για 9^ο συνεχόμενο μήνα. Ο ρυθμός αύξησης, ωστόσο, παρουσιάζει εξασθένηση σε σύγκριση με τους προηγούμενους μήνες (+4,9% τον Αύγουστο, +8,3% τον Ιούλιο του 2018 και +4,8% το διάστημα Ιαν – Σεπ 2018), ακολουθώντας την αποδυνάμωση της βιομηχανικής παραγωγής και την υποχώρηση του κλίματος στη βιομηχανία που παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο. Την ίδια ώρα, το εμπορικό έλλειμμα συνέχισε να διευρύνεται (€16,6 δισ. το διάστημα Ιαν – Σεπ 2018, έναντι €14,8 το αντίστοιχο διάστημα το 2017), ως αποτέλεσμα κυρίως της αύξησης των καθαρών πληρωμών για εισαγωγές καυσίμων. Αντίθετα, το ισοζύγιο υπηρεσιών βελτιώθηκε περαιτέρω, (πλεόνασμα €16,5 δισ. το διάστημα Ιαν – Σεπ 2018, έναντι €15,7 δισ. το αντίστοιχο διάστημα το 2017) λόγω της αύξησης των ταξιδιωτικών εισπράξεων (+9,1%) και της βελτίωσης του ισοζυγίου μεταφορών (+€0,3 δισ.). Αναφορικά με τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας, οι εποχικές αποχωρήσεις πολλών θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν χωρίς φέτος το καλοκαίρι, είχαν ως συνέπεια τον περιορισμό των καθαρών θέσεων στο 10μηνο σε +168,3 χιλ., από 288,4 χιλ. στο 9μηνο του ίδιου έτους, έναντι 167,5 χιλ. το 10μηνο και 265,9 χιλ. το 9μηνο αντίστοιχα του 2017.

SOS: Εξαφάνιση δεξιοτήτων...

	(χιλ. άτομα)	2008	2013	2018	Δ 2013 / 2008	Δ 2018 / 2013	Δ 2018 / 2008
Σύνολο		4.637,3	3.535,0	3.860,4	-1.102,3	325,4	-776,9
Διευθυντικά στελέχη		482,1	181,5	104,7	-300,6	-76,8	-377,4
Επαγγελματίες		673,9	687,4	740,6	13,5	53,2	66,7
Τεχνικοί και βοηθοί επιστήμονες		396,7	270,6	304,2	-126,1	33,6	-92,5
Υπάλληλοι γραφείου		545,6	349,3	419,3	-196,3	70,0	-126,3
Πωλητές και υπάλληλοι παροχής υπηρεσιών		677,8	727,2	908,9	49,4	181,7	231,1
Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι		492,7	454,0	438,0	-38,7	-16,0	-54,7
Ειδικευμένοι τεχνίτες		667,7	350,9	352,7	-316,8	1,8	-315,0
Χειριστές μηχανημάτων		331,0	223,8	257,3	-107,2	33,5	-73,7
Ανειδίκευτοι εργάτες		313,3	230,7	269,5	-82,6	38,8	-43,8
Στρατιωτικοί		56,5	59,6	65,2	3,1	5,6	8,7

Απασχολούμενοι κατά επάγγελμα – 2^ο τρίμηνο έτους (Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 2^ο τρίμηνο 2018)

Τομέας Μακροοικονομικής Ανάλυσης και Ευρωπαϊκής Πολιτικής

Με την ευγενική χορηγία:

Μιχάλης Μασουράκης
Chief Economist

E: mmassourakis@sev.org.gr
T: +30 211 500 6104

Μιχάλης Μητσόπουλος
Senior Advisor

E: mmtsopoulos@sev.org.gr
T: +30 211 500 6157

Θανάσης Πρίντσιπας
Associate Advisor

E: printsipas@sev.org.gr
T: +30 211 500 6176

Οι απόψεις στην παρούσα έκθεση είναι των συγγραφέων και όχι απαραίτητα του ΣΕΒ. Ο ΣΕΒ δεν φέρει καμία ευθύνη για την ακρίβεια ή την πληρότητα των πληροφοριών που περιλαμβάνει η έκθεση.

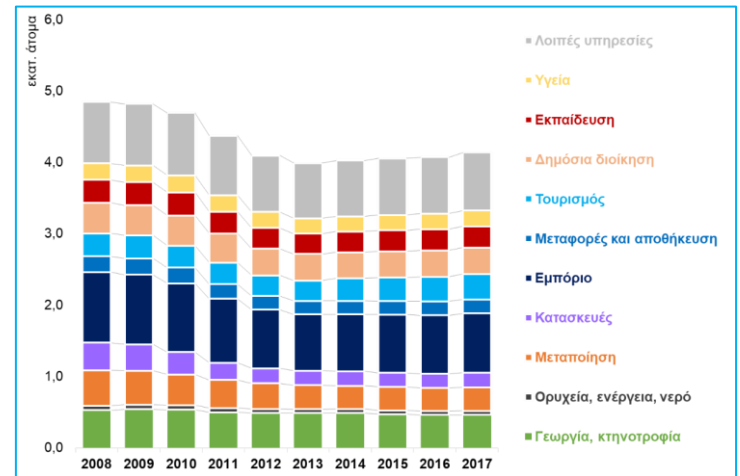

Η απασχόληση στα χρόνια της προσαρμογής, 2008-2017

Μεταξύ 2008 και 2017, κατεγράφησαν αξιοσημείωτες μεταβολές στην κατανομή της απασχόλησης μεταξύ των κλάδων της οικονομίας, καθώς και των διαφόρων επαγγελματικών κατηγοριών. Οι μεταβολές αυτές είναι σημαντικές, καθώς αποτυπώνουν τις διαρθρωτικές αλλαγές που σημειώθηκαν στη οικονομία, σε μια περίοδο μεγάλης και παρατεταμένης ύφεσης, με πολλές επιχειρήσεις και εργαζομένους να βιώνουν έντονες αναταράξεις. Αναδεικνύουν, επίσης, κατά πόσο σημειώθηκε πρόοδος, όσον αφορά στον μετασχηματισμό του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας προς μια δυναμική και εξωστρεφή οικονομία που παράγει για να εξάγει και να ανταγωνίζεται τις εισαγωγές στην εγχώρια αγορά. Τέλος, αποτυπώνουν τις μεταβολές στη διάρθρωση της απασχόλησης κατά επάγγελμα, που έχουν τεράστια σημασία για την ικανότητα της χώρας να μετασχηματίσει το παραγωγικό της πρότυπο. Όχι μόνο για να γίνει η ελληνική οικονομία πιο εξωστρεφής, αλλά και γιατί η εξωστρέφεια πλέον εξαρτάται από τη δυνατότητα ενσωμάτωσης της οικονομίας στην ψηφιακή εποχή και την επερχόμενη 4^η βιομηχανική επανάσταση, δυνατότητα που, πέρα από επενδύσεις, απαιτεί και τη διαθεσιμότητα των αναγκαίων και ικανών δεξιοτήτων.

Ειδικότερα, μεταξύ 2008 και 2013, στη μεγάλη υφεσιακή βύθιση της ελληνικής οικονομίας, σύμφωνα με στοιχεία εθνικών λογαριασμών της ΕΛΣΤΑΤ (**Δ01**, **Δ02** και **Δ03**), οι απασχολούμενοι μειώθηκαν κατά - 859 χιλιάδες άτομα. Από τα στοιχεία αυτά, φαίνεται ότι

Δ01: Απασχολούμενοι κατά κλάδο
(Eurostat, Εθνικοί Λογαριασμοί, 2017)

οι κλάδοι που υπέστησαν τη μεγαλύτερη μείωση της απασχόλησης ήταν το εμπόριο (-200 χιλ. άτομα), οι κατασκευές (-184 χιλ. άτομα), και η μεταποίηση (-158 χιλ. άτομα). Σε ποσοστιαίες μεταβολές, οι απασχολούμενοι στις κατασκευές μειώθηκαν κατά - 48%, στη μεταποίηση κατά -32%, στο εμπόριο κατά -20%, και, τέλος, στον τουρισμό κατά -12%, και στις μεταφορές και αποθήκευση κατά -15%. Το 2013 άρχισε η απασχόληση να αυξάνει ξανά, ως αποτέλεσμα των μεταρρυθμίσεων για μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας, καθώς και λόγω επιβράδυνσης της ύφεσης της οικονομίας. Έκτοτε, όμως, η απασχόληση αυξήθηκε μόνο κατά +148 χιλ. άτομα. Την περίοδο, λοιπόν, 2013-2017, στις κατασκευές η απασχόληση εμφανίζεται περίπου στάσιμη (-0,7 χιλ. άτομα) και στη μεταποίηση καταγράφεται μια περαιτέρω μικρή πτώση (-3,2 χιλ. άτομα). Στη γεωργία/κτηνοτροφία, επίσης,

(χιλ. άτομα)	2008	2013	2017	Δ 2013 / 2008	Δ 2017 / 2013	Δ 2017 / 2008
Απασχολούμενοι	4.856,4	3.997,7	4.146,1	-858,7	148,3	-710,3
Γεωργία, κτηνοτροφία	529,4	488,5	462,6	-40,9	-25,9	-66,8
Ορυχεία, ενέργεια, νερό	63,3	53,5	55,3	-9,8	1,8	-8,0
Μεταποίηση	494,6	336,4	333,2	-158,2	-3,2	-161,3
Κατασκευές	386,3	202,9	202,2	-183,5	-0,7	-184,1
Εμπόριο	988,4	788,9	830,1	-199,5	41,2	-158,3
Μεταφορές και αποθήκευση	222,2	189,4	196,2	-32,8	6,8	-26,0
Τουρισμός	321,7	284,7	357,8	-37,0	73,1	36,1
Δημόσια διοίκηση	428,4	374,3	370,6	-54,2	-3,7	-57,8
Εκπαίδευση	321,2	282,0	295,8	-39,1	13,7	-25,4
Υγεία	232,9	214,9	223,2	-18,0	8,4	-9,6
Λοιπές υπηρεσίες	858,5	774,2	810,8	-84,3	36,6	-47,7

Δ02: Απασχολούμενοι κατά κλάδο
(Eurostat, Εθνικοί Λογαριασμοί, 2017)

καταγράφεται μείωση (-26 χιλ.). Αντιθέτως, στο εμπόριο, η απασχόληση αυξήθηκε κατά +41 χιλ. άτομα το 2013-2017, όταν είχε μειωθεί κατά -200 χιλ. άτομα το 2008-2013. Ο μόνος κλάδος όπου η απασχόληση αυξήθηκε περισσότερο από τις απώλειες της περιόδου 2008-2013 ήταν ο τουρισμός (αύξηση +73 χιλ. ατόμων το 2013-2017 έναντι μείωσης -37 χιλ. ατόμων το 2008-2013), καθώς οι τουριστικές ροές προς τη χώρα μας σχεδόν διπλασιάστηκαν περισσότερο λόγω γεωπολιτικών παραγόντων, και όχι τόσο λόγω ανάκαμψης της εγχώριας οικονομίας.

Ο μόνος κλάδος όπου η απασχόληση αυξήθηκε περισσότερο από τις απώλειες της περιόδου 2008-2013 ήταν ο τουρισμός (αύξηση +73 χιλ. ατόμων το 2013-2017 έναντι μείωσης -37 χιλ. ατόμων το 2008-2013), καθώς οι τουριστικές ροές προς τη χώρα μας σχεδόν διπλασιάστηκαν περισσότερο λόγω γεωπολιτικών παραγόντων, και όχι τόσο λόγω ανάκαμψης της εγχώριας οικονομίας.

Οι κινήσεις αυτές στην απασχόληση κατά κλάδο δεν φαίνεται να αποτυπώνουν κάποια πρόοδο ως προς τον μετασχηματισμό της χώρας προς μια περισσότερο εξωστρεφή οικονομία. Η απασχόληση στο εμπόριο έχει παραμείνει σχεδόν στάσιμη στο σύνολο της απασχόλησης στο 20% περίπου σε όλη την περίοδο (από 20,4% το 2008 σε 19,7% το 2013 και σε 20% το 2017). Η απασχόληση στη δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση, υγεία και λοιπές υπηρεσίες έχει αυξηθεί από 38,1% το 2008 σε 41,5% το 2013 και σε 41,2% το 2018. Ταυτόχρονα, το μερίδιο της μεταποίησης στην απασχόληση μειώθηκε από 10,2% το 2008 σε 8,4% το 2013, και 8% το 2018. Τέλος, στον τουρισμό, το

μερίδιο στην απασχόληση από 6,6% το 2008, αυξήθηκε σε 7,1% το 2013 και 8,6% το 2017 ([Δ03](#)).

Από την πλευρά, λοιπόν, της απασχόλησης, δεν φαίνεται να υπάρχει, σημαντική μετακίνηση απασχολούμενων μεταξύ κλάδων την περίοδο 2013-2017, που να είναι ενδεχομένως ενδεικτική ενός υπό εξέλιξη οικονομικού μετασχηματισμού. Αλλά η κατάσταση δεν διαφέρει ουσιαστικά, εάν ληφθεί υπόψη και το μερίδιο των διαφόρων κλάδων στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) σε σταθερές τιμές της οικονομίας ([Δ04](#)). Στη μεταποίηση, εν προκειμένω, που είναι ο κατ' εξοχή κλάδος παραγωγής διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων, το μερίδιο της στην ΑΠΑ από 9% το 2008 μειώθηκε στο 8,5% το 2013 και ανέκαμψε ελαφρώς στο 8,6% το 2017. Στο εμπόριο, το μερίδιο στην ΑΠΑ από 12,8% το 2008, ομοίως μειώθηκε στο 8,7% το 2013 και, επίσης, ανέκαμψε στο 9% το 2018. Στον τουρισμό, πάντως, σημειώνεται συνεχής αύξηση του μεριδίου του κλάδου στην ΑΠΑ από 5,8% το 2008 σε 6,7% το 2013 και 7% το 2017.

Κάποια πρόοδος, πάντως, έχει σημειωθεί όσον αφορά στο μερίδιο της απασχόλησης στον δημόσιο τομέα, που έχει μειωθεί από 21,9% το 2008 σε 21,2% το 2017, με την απασχόληση μισθωτών στον ιδιωτικό τομέα να μειώνεται από 49% σε 48,8% και την απασχόληση αυτοαπασχολούμενων να αυξάνει από 29,1% σε 29,9%. Έτσι, την περίοδο της προσαρμογής ενισχύθηκε και ο κλάδος των αυτοαπασχολούμενων, που δεν συνιστά στροφή προς την μισθωτή εργασία και την εταιρική κουλτούρα λειτουργίας της οικονομίας, όπως θα ήταν επιθυμητό στο πλαίσιο του μετασχηματισμού της χώρας προς μια οικονομία περισσότερο βασισμένη στη λειτουργία των αγορών.

Όσον αφορά στην παραγωγικότητα της εργασίας, (ΑΠΑ σε σταθερές τιμές ανά απασχολούμενο, [Δ05](#)), παρατηρείται μια γενικευμένη πτώση (-8,3% την περίοδο 2008-2013, -2,8% την περίοδο 2013-2017), με τη μεταποίηση, όμως να είναι ο μόνος κλάδος που παράγει διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά, και στον οποίο η παραγωγικότητα αυξάνεται. Αν και στην πρώτη περίοδο 2008-2013, η αύξηση της παραγωγικότητας δεν μπορεί να αντισταθμίσει την τεράστια πτώση της απασχόλησης, στη δεύτερη περίοδο 2013-2017 της

Δ03: Απασχολούμενοι κατά κλάδο
(Eurostat, Εθνικοί Λογαριασμοί, 2017)

(χιλ. άτομα)	2008	%	2013	%	2017	%	%Δ 2013 / 2008	%Δ 2017 / 2013	%Δ 2017 / 2008
Σύνολο	4.856,4	100,0%	3.997,7	100,0%	4.146,1	100,0%	-17,7%	3,7%	-14,6%
Γεωργία, κτηνοτροφία	529,4	10,9%	488,5	12,2%	462,6	11,2%	-7,7%	-5,3%	-12,6%
Ορυχεία, ενέργεια, νερό	63,3	1,3%	53,5	1,3%	55,3	1,3%	-15,4%	3,3%	-12,6%
Μεταποίηση	494,6	10,2%	336,4	8,4%	333,2	8,0%	-32,0%	-0,9%	-32,6%
Κατασκευές	386,3	8,0%	202,9	5,1%	202,2	4,9%	-47,5%	-0,3%	-47,7%
Εμπόριο	988,4	20,4%	788,9	19,7%	830,1	20,0%	-20,2%	5,2%	-16,0%
Μεταφορές και αποθήκευση	222,2	4,6%	189,4	4,7%	196,2	4,7%	-14,8%	3,6%	-11,7%
Τουρισμός	321,7	6,6%	284,7	7,1%	357,8	8,6%	-11,5%	25,7%	11,2%
Δημόσια διοίκηση	428,4	8,8%	374,3	9,4%	370,6	8,9%	-12,6%	-1,0%	-13,5%
Εκπαίδευση	321,2	6,6%	282,0	7,1%	295,8	7,1%	-12,2%	4,9%	-7,9%
Υγεία	232,9	4,8%	214,9	5,4%	223,2	5,4%	-7,7%	3,9%	-4,1%
Λοιπές υπηρεσίες	858,5	17,7%	774,2	19,4%	810,8	19,6%	-9,8%	4,7%	-5,6%
Αγορά ακινήτων	9,7	0,2%	8,2	0,2%	8,4	0,2%	-15,2%	2,2%	-13,4%

Δ04: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία κατά κλάδο – σταθερές τιμές 2010
(Eurostat, Εθνικοί Λογαριασμοί, 2017)

(€ εκατ.)	2008	%	2013	%	2017	%	%Δ 2013 / 2008	%Δ 2017 / 2013	%Δ 2017 / 2008
Σύνολο	219.091,5	100,0%	165.455,2	100,0%	166.799,2	100,0%	-24,5%	0,8%	-23,9%
Γεωργία, κτηνοτροφία	5.933,1	2,7%	6.571,8	4,0%	7.340,9	4,4%	10,8%	11,7%	23,7%
Ορυχεία, ενέργεια, νερό	6.861,7	3,1%	5.692,8	3,4%	5.297,8	3,2%	-17,0%	-6,9%	-22,8%
Μεταποίηση	19.736,8	9,0%	14.078,2	8,5%	14.367,5	8,6%	-28,7%	2,1%	-27,2%
Κατασκευές	9.691,4	4,4%	5.027,0	3,0%	5.211,9	3,1%	-48,1%	3,7%	-46,2%
Εμπόριο	28.018,5	12,8%	14.391,8	8,7%	15.062,4	9,0%	-48,6%	4,7%	-46,2%
Μεταφορές και αποθήκευση	18.150,9	8,3%	10.837,5	6,6%	10.192,1	6,1%	-40,3%	-6,0%	-43,8%
Τουρισμός	12.744,3	5,8%	11.053,1	6,7%	11.716,4	7,0%	-13,3%	6,0%	-8,1%
Δημόσια διοίκηση	19.548,2	8,9%	18.698,5	11,3%	18.830,2	11,3%	-4,3%	0,7%	-3,7%
Εκπαίδευση	12.346,3	5,6%	10.638,5	6,4%	10.266,8	6,2%	-13,8%	-3,5%	-16,8%
Υγεία	13.835,3	6,3%	7.401,3	4,5%	7.187,6	4,3%	-46,5%	-2,9%	-48,0%
Λοιπές υπηρεσίες	42.654,7	19,5%	28.476,6	17,2%	26.656,7	16,0%	-33,2%	-6,4%	-37,5%
Αγορά ακινήτων*	30.046,0	13,7%	33.158,6	20,0%	35.592,4	21,3%	10,4%	7,3%	18,5%

Δ05: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία ανά απασχολούμενο κατά κλάδο – σταθερές τιμές 2010
(Eurostat, Εθνικοί Λογαριασμοί, 2017)

(€ χιλ.)	2008	2013	2017	%Δ 2013 / 2008	%Δ 2017 / 2013	%Δ 2017 / 2008
Σύνολο	45,1	41,4	40,2	-8,3%	-2,8%	-10,8%
Γεωργία, κτηνοτροφία	11,2	13,5	15,9	20,0%	18,0%	41,6%
Ορυχεία, ενέργεια, νερό	108,5	106,4	95,9	-1,9%	-9,9%	-11,6%
Μεταποίηση	39,9	41,8	43,1	4,9%	3,0%	8,0%
Κατασκευές	25,1	24,8	25,8	-1,2%	4,0%	2,8%
Εμπόριο	28,3	18,2	18,1	-35,6%	-0,5%	-36,0%
Μεταφορές και αποθήκευση	81,7	57,2	52,0	-30,0%	-9,2%	-36,4%
Τουρισμός	39,6	38,8	32,7	-2,0%	-15,7%	-17,3%
Δημόσια διοίκηση	45,6	50,0	50,8	9,5%	1,7%	11,4%
Εκπαίδευση	38,4	37,7	34,7	-1,9%	-8,0%	-9,7%
Υγεία	59,4	34,4	32,2	-42,0%	-6,5%	-45,8%
Λοιπές υπηρεσίες	49,7	36,8	32,9	-26,0%	-10,6%	-33,8%
Αγορά ακινήτων*	3.110,4	4.048,7	4.252,4	30,2%	5,0%	36,7%

* Περιλαμβάνονται πραγματικά και τεκμαρτά ενοίκια.

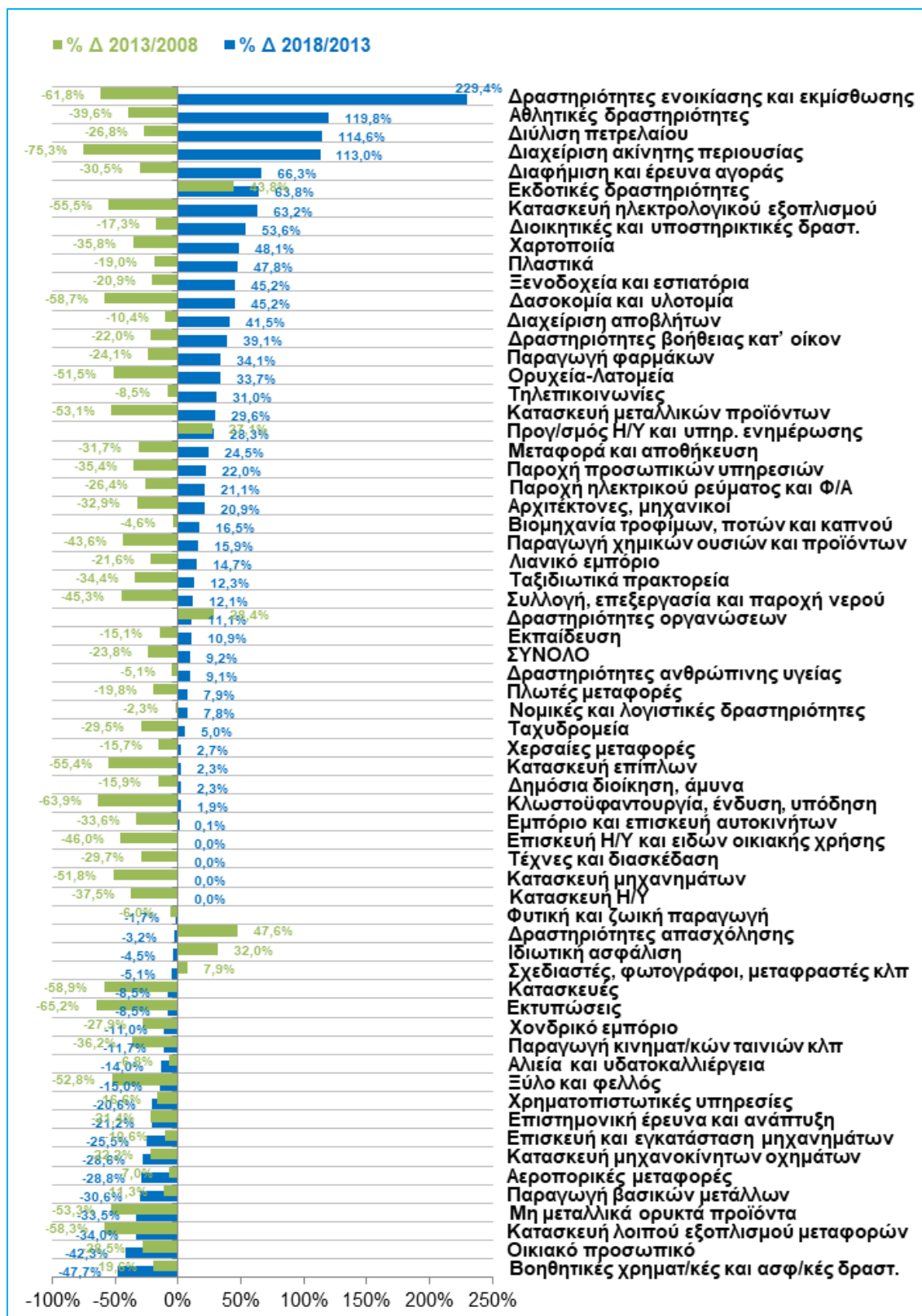

υφεσιακής αναστροφής, η αύξηση της παραγωγικότητας (+3%) υπερβαίνει κατά πολύ την πτώση της απασχόλησης (-0,9%), και, έτσι, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία αρχίζει να ανακάμπτει (+2,1%). Αν και είναι ενωρίς για να εξαχθούν συμπεράσματα, φαίνεται ότι σταδιακά η απασχόληση σταθεροποιείται, και με την αύξηση της παραγωγικότητας, η προστιθέμενη αξία στον κλάδο θα αρχίσει να αυξάνει. Στο εμπόριο, όμως, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία την περίοδο 2013-2017 αυξάνει κατά 4,7%, στηριζόμενη όχι τόσο στην παραγωγικότητα που μειώνεται (-0,5%), αλλά, κυρίως, στην αύξηση της απασχόλησης (+5,2%). Και πάλι, δεν φαίνεται να διαπιστώνεται κάποια μετατόπιση δραστηριότητας από το εμπόριο στη μεταποίηση.

Στοιχεία από τις έρευνες εργατικού δυναμικού επιβεβαιώνουν τις ανωτέρω ροές του εργατικού δυναμικού. Στο διάγραμμα [Δ06](#) και τον πίνακα [Δ07](#) παρουσιάζεται η μεταβολή της απασχόλησης σε 63 κλαδικές υποδιαίρεσεις, στις περιόδους 2008-2013 και 2013-2018. Είναι ενδεικτικό ότι, με την αύξηση της απασχόλησης κατά 324 χιλ. άτομα την περίοδο της υφεσιακής αναστροφής 2013-2018, το 37% της αύξησης ήταν σε ξενοδοχεία και εστιατόρια (+119 χιλ.) και το 20% στο λιανικό εμπόριο (+65 χιλ.). Κλάδοι με σημαντική αύξηση της απασχόλησης σε απόλυτους αριθμούς την ίδια περίοδο περιλαμβάνουν τις διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (+22,1 χιλ.), τη βιομηχανία τροφίμων (+18,8 χιλ.), τους αρχιτέκτονες/μηχανικούς (+10,7 χιλ.), τους κλάδους εκπαίδευσης (+30,3 χιλ.), υγείας (+17,5 χιλ.), βοήθειας στο σπίτι (+10 χιλ.), και παροχής προσωπικών υπηρεσιών (+9,3 χιλ.), τις αθλητικές δραστηριότητες (+11,5 χιλ.), κ.ά. Σημαντική, επίσης, αλλά σε μικρότερη έκταση, είναι και η αύξηση της απασχόλησης σε δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης, διαφήμισης και έρευνας αγοράς, προγραμματισμού Η/Υ, τηλεπικοινωνιών, logistics, κατασκευής μεταλλικών προϊόντων, διαχείρισης αποβλήτων, κλπ. Από την παραπάνω καταγραφή, πέραν των δραστηριοτήτων ξενοδοχείων, εστιατορίων και λιανικού εμπορίου, όπου συγκεντρώνεται πάνω από το 50% της αύξησης της απασχόλησης, παρατηρείται μια σχετικά αυξημένη ροή του εργατικού δυναμικού,

μεταξύ άλλων, σε κλάδους, που είτε συνδέονται με τη σταδιακή επαναφορά της ζήτησης των νοικοκυριών για προσωπικές υπηρεσίες σε κανονικότερα επίπεδα, είτε με το όλο πλέγμα των δραστηριοτήτων γύρω από την υπερφορολόγηση, την υπερχρέωση και την αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων, και τέλος, κάποιας αύξησης του ενδιαφέροντος για ανακαινίσεις κατοικιών. Κλάδοι που εμφανίζουν σημαντικά αρνητικά ροές εργαζομένων είναι μεταξύ άλλων οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες (-15 χιλ.), το οικιακό προσωπικό (-23 χιλ.), το χονδρικό εμπόριο (-14 χιλ.) και η φυτική και ζωική παραγωγή (-8 χιλ.), καθώς επικρατούν ενδεχομένως συνθήκες μεγαλύτερης συγκέντρωσης, απόρροια των πιέσεων της οικονομικής κρίσης.

Όσον αφορά στην παραγωγικότητα της εργασίας, παρατηρείται μια γενικευμένη πτώση (-8,3% την περίοδο 2008-2013, -2,8% την περίοδο 2013-2017), με τη μεταποίηση, όμως να είναι ο μόνος κλάδος που παράγει διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά, και στον οποίο η παραγωγικότητα αυξάνεται. Αν και στην πρώτη περίοδο 2008-2013, η αύξηση της παραγωγικότητας δεν μπορεί να αντισταθμίσει την τεράστια πτώση της απασχόλησης, στη δεύτερη περίοδο 2013-2017 της υφεσιακής αναστροφής, η αύξηση της παραγωγικότητας (+3%) υπερβαίνει κατά πολύ την πτώση της απασχόλησης (-0,9%), και, έτσι, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία αρχίζει να ανακάμπτει (+2,1%).

Δ06: Μεταβολή απασχόλησης 2008 – 2013 – 2018 (2^ο τρίμηνο έτους)
(Eurostat, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Β' 3μηνο 2018)

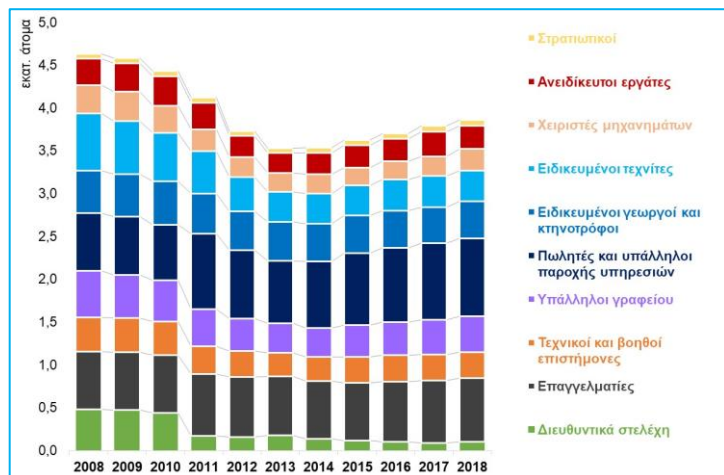
	2008	2013	2018	Δ 2013 / 2008	Δ 2018 / 2013	Δ 2018 / 2008
Σύνολο	4.633,7	3.532,3	3.856,5	-1.101,4	324,2	-777,2
Φυτική και ζωική παραγωγή	493,9	464,4	456,4	-29,5	-8,0	-37,5
Δασοκομία και υλοτομία	7,5	3,1	4,5	-4,4	1,4	-3,0
Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια	14,6	13,6	11,7	-1,0	-1,9	-2,9
Ορυχεία-Λατομεία	17,1	8,3	11,1	-8,8	2,8	-6,0
Βιομηχανία τροφίμων, ποτών και καπνού	119,6	114,1	132,9	-5,5	18,8	13,3
Κλωστοϋφαντουργία, ένδυση, υπόδηση	74,3	26,8	27,3	-47,5	0,5	-47,0
Ξύλο και φελλός	26,9	12,7	10,8	-14,2	-1,9	-16,1
Χαρτοποιία	8,1	5,2	7,7	-2,9	2,5	-0,4
Εκτυπώσεις	44,0	15,3	14,0	-28,7	-1,3	-30,0
Διύλιση πετρελαίου	5,6	4,1	8,8	-1,5	4,7	3,2
Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	15,6	8,8	10,2	-6,8	1,4	-5,4
Παραγωγή φαρμάκων	16,6	12,6	16,9	-4,0	4,3	0,3
Πλαστικά	14,2	11,5	17,0	-2,7	5,5	2,8
Μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα	35,1	16,4	10,9	-18,7	-5,5	-24,2
Παραγωγή βασικών μετάλλων	22,1	19,6	13,6	-2,5	-6,0	-8,5
Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων	53,3	25,0	32,4	-28,3	7,4	-20,9
Κατασκευή Η/Υ	5,6	3,5	3,5	-2,1	0,0	-2,1
Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	12,8	5,7	9,3	-7,1	3,6	-3,5
Κατασκευή μηχανημάτων	14,1	6,8	6,8	-7,3	0,0	-7,3
Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων	2,7	2,1	1,5	-0,6	-0,6	-1,2
Κατασκευή λυτού εξοπλισμού μεταφορών	12,7	5,3	3,5	-7,4	-1,8	-9,2
Κατασκευή επίπλων	49,6	22,1	22,6	-27,5	0,5	-27,0
Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων	12,3	11,0	8,2	-1,3	-2,8	-4,1
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος και Φ/Α	36,0	26,5	32,1	-9,5	5,6	-3,9
Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού	10,6	5,8	6,5	-4,8	0,7	-4,1
Διαχείριση αποβλήτων	18,3	16,4	23,2	-1,9	6,8	4,9
Κατασκευές	402,1	165,3	151,3	-236,8	-14,0	-250,8
Εμπόριο και επισκευή αυτοκινήτων	104,3	69,3	69,4	-35,0	0,1	-34,9
Χονδρικό εμπόριο	176,1	126,9	112,9	-49,2	-14,0	-63,2
Λιανικό εμπόριο	564,7	442,8	507,8	-121,9	65,0	-56,9
Χερσαίες μεταφορές	109,5	92,3	94,8	-17,2	2,5	-14,7
Πλωτές μεταφορές	36,4	29,2	31,5	-7,2	2,3	-4,9
Αεροπορικές μεταφορές	7,1	6,6	4,7	-0,5	-1,9	-2,4
Μεταφορά και αποθήκευση	44,2	30,2	37,6	-14,0	7,4	-6,6
Ταχυδρομεία	20,0	14,1	14,8	-5,9	0,7	-5,2
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	333,3	263,7	382,9	-69,6	119,2	49,6
Εκδοτικές δραστηριότητες	7,3	10,5	17,2	3,2	6,7	9,9
Παραγωγή κινηματ/κών ταινιών κλπ	17,4	11,1	9,8	-6,3	-1,3	-7,6
Τηλεπικοινωνίες	31,7	29,0	38,0	-2,7	9,0	6,3
Προγ/σμός Η/Υ και υπηρ. ενημέρωσης	20,3	25,8	33,1	5,5	7,3	12,8
Χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες	87,3	72,8	57,8	-14,5	-15,0	-29,5
Ιδιωτική ασφάλιση	15,3	20,2	19,3	4,9	-0,9	4,0
Βοηθητικές χρηματ/κές και ασφ/κές δραστ.	21,9	17,6	9,2	-4,3	-8,4	-12,7
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	9,3	2,3	4,9	-7,0	2,6	-4,4
Νομικές και λογιστικές δραστηριότητες	110,8	108,3	116,8	-2,5	8,5	6,0
Αρχιτέκτονες, μηχανικοί	76,3	51,2	61,9	-25,1	10,7	-14,4
Επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη	8,4	6,6	5,2	-1,8	-1,4	-3,2
Διαφήμιση και έρευνα αγοράς	14,1	9,8	16,3	-4,3	6,5	2,2
Σχεδιαστές, φωτογράφοι, μεταφραστές κλπ	16,4	17,7	16,8	1,3	-0,9	0,4
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	8,9	3,4	11,2	-5,5	7,8	2,3
Δραστηριότητες απασχόλησης	2,1	3,1	3,0	1,0	-0,1	0,9
Ταξιδιωτικά πρακτορεία	18,6	12,2	13,7	-6,4	1,5	-4,9
Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστ.	49,8	41,2	63,3	-8,6	22,1	13,5
Δημόσια διοίκηση, άμυνα	384,1	323,0	330,3	-61,1	7,3	-53,8
Εκπαίδευση	326,6	277,4	307,7	-49,2	30,3	-18,9
Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας	201,8	191,6	209,1	-10,2	17,5	7,3
Δραστηριότητες βοήθειας κατ' οίκον	32,8	25,6	35,6	-7,2	10,0	2,8
Τέχνες και διασκέδαση	44,1	31,0	31,0	-13,1	0,0	-13,1
Αθλητικές δραστηριότητες	15,9	9,6	21,1	-6,3	11,5	5,2
Δραστηριότητες οργανώσεων	15,5	19,9	22,1	4,4	2,2	6,6
Επισκευή Η/Υ και ειδών οικιακής χρήσης	16,1	8,7	8,7	-7,4	0,0	-7,4
Παροχή προσωπικών υπηρεσιών	65,3	42,2	51,5	-23,1	9,3	-13,8
Οικιακό προσωπικό	74,7	53,4	30,8	-21,3	-22,6	-43,9

**Δ07: Μεταβολή
απασχόλησης
2008 – 2013 – 2018**
(Eurostat, Έρευνα
Εργατικού
Δυναμικού, Β' 3μηνο
2018)

Δ08: Απασχολούμενοι κατά επάγγελμα – 2^ο τρίμηνο έτους

(Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 2^ο τρίμηνο 2018)

Η γενικευμένη πτώση της παραγωγικότητας στην ελληνική οικονομία, αν και επιβραδύνεται την περίοδο 2013-2017, συμπίπτει με, και σε ένα βαθμό μπορεί να αποδοθεί σε, μια εξαφάνιση των υψηλών δεξιοτήτων στην ελληνική αγορά, και ιδίως δεξιοτήτων που απασχολούνται στους κλάδους των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών. Στο διάγραμμα της 1^{ης} σελίδας και στο Δ08, απεικονίζεται η εξέλιξη της απασχόλησης από το 2008 και μετά, σύμφωνα με στοιχεία ερευνών του εργατικού δυναμικού, κατά μεγάλη κατηγορία επαγγελματιών. Το 2008 η χώρα διέθετε 482 χιλ. διευθυντικά στελέχη. Δέκα χρόνια αργότερα έχουν μείνει μόνο 105 χιλ. (-78%). Το 2008, η χώρα διέθετε 668 χιλ. ειδικευμένους τεχνίτες. Σήμερα έχουμε μόνο 353 χιλ. (-47%). Το 2008 υπήρχαν στη χώρα 379 χιλ. τεχνικοί και βοηθοί επιστήμονες. Σήμερα, συμποσούνται σε 304 χιλ. (-23%). Αντίθετα, αυξήθηκαν οι ελεύθεροι επαγγελματίες (από 674 χιλ. σε 741 χιλ. ή κατά +10%), καθώς, στη διάρκεια της μεγάλης ύφεσης (2008-2013), οι εργαζόμενοι αυτοί, συνέχισαν να αυξάνονται, και οι αριθμοί τους να επιταχύνονται στη διάρκεια της μεγάλης υφεσιακής αναστροφής (2013-2018). Η εξέλιξη αυτή, με μεγάλη πιθανότητα, αποτυπώνει την έξοδο, στα ελεύθερα επαγγέλματα, ανθρώπων οι οποίοι έμειναν άνεργοι και δεν ήταν κοντά σε ηλικία συνταξιοδότησης. Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε μια μεγάλη αύξηση (+34%) στους πωλητές και υπαλλήλους παροχής

υπηρεσιών, οι αριθμοί των οποίων συνέχισαν να διογκώνονται καθόλη την περίοδο προσαρμογής, έχοντας αυξηθεί κατά 231 χιλ. άτομα, μεταξύ 2008 και 2017. Οι απασχολούμενοι στον τομέα αυτό, πέραν της αύξησης που οφείλεται στην μετατόπιση ατόμων από άλλες κατηγορίες που βρέθηκαν άνεργοι, έχουν διογκωθεί και από την τεράστια αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας λόγω των αυξημένων τουριστικών ροών από το εξωτερικό από το 2012 και μετά, εξέλιξη που ελάχιστα συνδέεται με τις επιπτώσεις από την προσαρμογή της οικονομίας. Συνολικά, οι απασχολούμενοι έχουν μειωθεί κατά 777 χιλ. άτομα σε καθαρή βάση, με τις απόλυτες αυξήσεις να ανέρχονται σε 240 χιλ. άτομα και να αντισταθμίζουν μερικώς τις απόλυτες μειώσεις που ανέρχονται σε 1017 χιλ. άτομα. Το πόσοι είναι άνεργοι, συνταξιοδοτήθηκαν ή έφυγαν για το εξωτερικό, και σε ποια επαγγέλματα, δεν είναι δυνατόν να ταυτοποιηθεί.

Η γενικευμένη πτώση της παραγωγικότητας στην ελληνική οικονομία, αν και επιβραδύνεται την περίοδο 2013-2017, συμπίπτει με, και σε ένα βαθμό μπορεί να αποδοθεί σε, μια εξαφάνιση των υψηλών δεξιοτήτων στην ελληνική αγορά, και ιδίως δεξιοτήτων που απασχολούνται στους κλάδους των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών.

Πάντως, στη διάρκεια, της προσαρμογής φαίνεται να έχει σημειωθεί μια άνευ προηγουμένου καταστροφή δεξιοτήτων και μετατόπιση απασχολούμενων σε κατώτερο επίπεδο δεξιοτήτων. Η χώρα απώλεσε 377 χιλ. διευθυντικά στελέχη και 315 χιλ. ειδικευμένους τεχνίτες, που άλλοι έφυγαν για το εξωτερικό και άλλοι, όσοι δεν είναι άνεργοι, εργάζονται σε κατώτερες των δυνατοτήτων τους εργασίες, ή και τελείως άσχετες με το γνωστικό τους αντικείμενο. Δυστυχώς, πρόκειται για μια ανυπολόγιστη απώλεια δεξιοτήτων, που χρειάζεται τεράστια προσπάθεια για να επανακτηθεί. Και, βεβαίως, η χώρα μας δεν κάνει παρά αμελητέες προσπάθειες στους τομείς της δια βίου επανεκπαίδευσης του πληθυσμού, καθώς και επαγγελματικής κατάρτισης των νέων γενιών. Και έχουμε ένα φορολογικό σύστημα που φορολογεί με δημευτικό τρόπο τα εισοδήματα των υψηλόβαθμων στελεχών, και έτσι, ωθεί τους ανθρώπους αυτούς στη μετανάστευση.

Στη διάρκεια, της προσαρμογής φαίνεται να έχει σημειωθεί μια άνευ προηγουμένου καταστροφή δεξιοτήτων και μετατόπιση απασχολούμενων σε κατώτερο επίπεδο δεξιοτήτων. Η χώρα απώλεσε 377 χιλ. διευθυντικά στελέχη και 315 χιλ. ειδικευμένους τεχνίτες, που άλλοι έφυγαν για το εξωτερικό και άλλοι, όσοι δεν είναι άνεργοι, εργάζονται σε κατώτερες των δυνατοτήτων τους εργασίες, ή και τελείως άσχετες με το γνωστικό τους αντικείμενο. Δυστυχώς, πρόκειται για μια ανυπολόγιστη απώλεια δεξιοτήτων, που χρειάζεται τεράστια προσπάθεια για να επανακτηθεί.

Τα μεγέθη αυτά είναι καταγιστικά και αποτυπώνουν με τον πιο ανάγλυφο τρόπο τη δυσκολία που αντιμετωπίζει η χώρα μας να αυξήσει τον ρυθμό ανάπτυξης μακροχρόνια πέραν του 1% ετησίως, που ενσωματώνεται στις υποθέσεις βιωσιμότητας του χρέους. Σύμφωνα με το ΔΝΤ, τα μακροχρόνια ποσοστά δυνητικής ανάπτυξης διαμορφώνεται σε -0,7%, όπως προκύπτει από τις μελλοντικές δημογραφικές εξελίξεις (-1,1% ετήσια μείωση του εργατικού δυναμικού μέχρι το 2060 λόγω γήρανσης του πληθυσμού) και την προσδοκώμενη αύξηση της παραγωγικότητας (που τα τελευταία 47 χρόνια μέχρι το 2017 αυξανόταν με ρυθμό +0,4% ετησίως). Με την προϋπόθεση ότι θα συνεχισθούν οι μεταρρυθμίσεις, έτσι ώστε αφενός να αυξηθεί σημαντικά η συμμετοχή του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό (με ταχύτερους ρυθμούς απ' ότι στον ευρωπαϊκό μέσο όρο) και αφετέρου να επιταχυνθούν σημαντικά οι επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου, και μάλιστα οι επενδύσεις υψηλού τεχνολογικού περιεχομένου με εξωστρεφή προσανατολισμό, το ΔΝΤ προσθέτει +1,7 ποσοστιαίες μονάδες στον μακροχρόνιο ρυθμό δυνητικής ανάπτυξης (δηλ. -0,7%), καταλήγοντας στην υπόθεση για 1% ετησίως.

Βεβαίως, μια χώρα δεν μπορεί να δεχθεί μοιρολατρικά τις επιπτώσεις των ανωτέρω υπολογισμών. Οφείλει να ανατρέψει τα δεδομένα. Απαιτούνται, εν προκειμένω, στοχευμένες ενέργειες για να αυξηθούν μαζικά οι ιδιωτικές επενδύσεις, που είναι η *sine qua non* προϋπόθεση για την αύξηση της παραγωγικότητας, των εισοδημάτων και της απασχόλησης. Κάτι τέτοιο, σε τελική ανάλυση, ανάγεται στη διαμόρφωση φιλοεπενδυτικού θεσμικού πλαισίου, που να στοχεύει στην αύξηση της αποδοτικότητας των επενδύσεων (μείωση μη μισθολογικού κόστους, διαμόρφωση χαμηλότερων φορολογικών συντελεστών, σταθερό και εποικοδομητικό περιβάλλον εργασιακών σχέσεων, που να στηρίζει, και όχι να αντιστρατεύεται, την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, κ.ο.κ.).

Απαιτούνται, τέλος, στοχευμένες πολιτικές αύξησης του εργατικού δυναμικού, είτε με μείωση της υπογεννητικότητας, είτε με αύξηση της συμμετοχής των νέων, των γυναικών και των ηλικιωμένων στο

εργατικό δυναμικό, είτε, τέλος, ενδεχομένως και με την προσέλκυση μεταναστευτικών ροών ανθρώπων με αυξημένες δεξιότητες στην αγορά εργασίας. Το πιθανό έλλειμμα δεξιοτήτων στην αναπτυξιακή διαδικασία είναι κρίσιμης σημασίας, ιδίως ενόψει των κοσμογονικών αλλαγών που κυοφορούνται με την έλευση της ψηφιακής οικονομίας και της 4^{ης} βιομηχανικής επανάστασης. Η απώλεια δεξιοτήτων που καταγράφηκε την περίοδο της προσαρμογής πρέπει να προβληματίσει. Ενδεχομένως, οι άνθρωποι που ήταν ειδικευμένοι τεχνίτες και που έχουν μειωθεί μαζί, ενδεχομένως βρίσκουν απασχόληση (όσοι δεν μετανάστευσαν) σε δουλειές που δεν απαιτούν τις δεξιότητες που κατέχουν, ακριβώς διότι αλλάζει δραστικά και η ζήτηση για τις δεξιότητες στις οποίες έχουν καταρτισθεί.

Απαιτούνται στοχευμένες πολιτικές αύξησης του εργατικού δυναμικού, είτε με μείωση της υπογεννητικότητας, είτε με αύξηση της συμμετοχής των νέων, των γυναικών και των ηλικιωμένων στο εργατικό δυναμικό, είτε, τέλος, ενδεχομένως και με την προσέλκυση μεταναστευτικών ροών ανθρώπων με αυξημένες δεξιότητες στην αγορά εργασίας. Το πιθανό έλλειμμα δεξιοτήτων στην αναπτυξιακή διαδικασία είναι κρίσιμης σημασίας, ιδίως ενόψει των κοσμογονικών αλλαγών που κυοφορούνται με την έλευση της ψηφιακής οικονομίας και της 4^{ης} βιομηχανικής επανάστασης.

Οικονομικές εξελίξεις

Μεταποίηση: Ανοδικά συνέχισε να κινείται ο κύκλος εργασιών στη μεταποίηση πλην πετρελαιοειδών τον Σεπτέμβριο του 2018 (+1%, επιπλέον αύξησης +4,1% τον Σεπτέμβριο του 2017) για 9^ο συνεχόμενο μήνα. Ο ρυθμός αύξησης, ωστόσο, παρουσιάζει εξασθένηση σε σύγκριση με τους προηγούμενους μήνες (+4,9% τον Αύγουστο και +8,3% τον Ιούλιο του 2018), ακολουθώντας την αποδυνάμωση της βιομηχανικής παραγωγής και την υποχώρηση του κλίματος στη βιομηχανία που παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο. Η αύξηση προήλθε κυρίως από την εξωτερική αγορά (+5,3%), ενώ στην εσωτερική αγορά οι πωλήσεις μειώθηκαν (-1,1%, [Δ09](#)).

Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με στοιχεία του Δείκτη Υπευθύνων Προμηθειών (PMI), η παραγωγή στη μεταποίηση και οι νέες παραγγελίες, τόσο για την εγχώρια αγορά όσο και για εξαγωγές, συνέχισαν να αυξάνονται με ικανοποιητικό ρυθμό τον Οκτώβριο του 2018. Ωστόσο, ο αυξημένος ανταγωνισμός από τις αγορές του εξωτερικού και η γενικότερη αβεβαιότητα που επικρατεί διεθνώς, ασκούν πιέσεις στη μεταποίηση, κρατώντας τις προσδοκίες και την αισιοδοξία των επιχειρήσεων χαμηλά.

Δ09: Δείκτης κύκλου εργασιών στη μεταποίηση πλην πετρελαιοειδών (ΕΛΣΤΑΤ, Σεπ. 2018)

Συνολικά, κατά το διάστημα Ιαν – Αυγ 2018, ο κύκλος εργασιών στους περισσότερους κλάδους της μεταποίησης καταγράφει θετικές μεταβολές, ιδίως στα βασικά μέταλλα (+19,2%), τα φάρμακα (+11,6%) και τον κλάδο παραγωγής χαρτιού και προϊόντων από χαρτί (+10,3%) ενώ στον κλάδο τροφίμων εμφανίζεται οριακή πτώση (-0,4%, [Δ10](#)).

	Σεπτέμβριος		Ιαν – Σεπ	
	2017	2018	2017	2018
Γενικός δείκτης	-0,5%	14,2%	13,6%	12,1%
Ορυχεία	10,6%	-9,9%	21,7%	4,9%
Μεταποίηση	-0,7%	14,7%	13,5%	12,2%
Πετρελαιοειδή	-8,0%	38,2%	29,5%	24,1%
Μεταποίηση χωρίς πετρελαιοειδή	4,1%	1,0%	5,5%	4,8%
Τρόφιμα	-3,7%	-4,7%	0,4%	-0,4%
Ποτά	0,8%	3,0%	0,8%	4,5%
Καπνός	-9,2%	43,1%	-9,4%	7,8%
Κλωστοϋφαντουργικές ύλες	2,0%	-7,0%	6,3%	-1,8%
Είδη ένδυσης	-8,6%	-1,8%	-5,0%	0,2%
Δέρματα - είδη υπόδησης	-21,4%	19,1%	-6,6%	-6,2%
Ξύλο και φελλός	-2,2%	-1,7%	5,2%	7,0%
Χαρτί και προϊόντα από χαρτί	12,0%	-6,4%	2,0%	10,3%
Εκτυπώσεις	-13,0%	3,1%	-13,1%	-2,7%
Χημικά προϊόντα	8,7%	1,8%	3,5%	5,6%
Φάρμακα	13,4%	-1,9%	8,3%	11,6%
Πλαστικά	-1,3%	-5,0%	3,3%	-1,0%
Μη μεταλλικά ορυκτά	-2,5%	-1,4%	3,8%	-0,4%
Βασικά μέταλλα	26,0%	15,3%	24,3%	19,2%
Μεταλλικά προϊόντα	-2,9%	5,8%	6,3%	1,6%
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές	14,2%	40,1%	13,5%	11,8%
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός	13,9%	-24,3%	13,1%	-5,1%
Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού	0,4%	-20,8%	1,1%	0,5%
Μηχανοκίνητα οχήματα	-19,3%	-8,2%	59,6%	-13,9%
Λοιπός εξοπλισμός μεταφορών	-30,1%	-2,7%	-30,6%	-7,1%
Έπιπλα	-0,5%	3,3%	-1,4%	15,2%
Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	30,0%	-17,6%	6,8%	-0,9%
Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων	7,0%	-6,7%	15,9%	-8,0%

Δ10: Μεταβολή κύκλου εργασιών στη βιομηχανία (ΕΛΣΤΑΤ, Σεπ. 2018)

Ισοζύγιο πληρωμών: Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τον Σεπτέμβριο του 2018, το εμπορικό έλλειμμα διογκώθηκε κατά €612,5 εκατ., κυρίως λόγω της επιδείνωσης του ισοζυγίου καυσίμων. Ειδικότερα, οι συνολικές εξαγωγές αυξήθηκαν κατά +9,5% και οι συνολικές εισαγωγές κατά +22%, ενώ οι εξαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία αυξήθηκαν κατά +11,7% και οι αντίστοιχες εισαγωγές κατά +9%.

Αντίθετα, το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών παρουσίασε άνοδο κυρίως λόγω της βελτίωσης του ισοζυγίου μεταφορών, καθώς οι καθαρές εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές αυξήθηκαν κατά +29%.

Κατά το διάστημα Ιαν – Σεπ 2018, το εμπορικό έλλειμμα διευρύνθηκε κατά €1,8 δισ., ως αποτέλεσμα κυρίως της αύξησης των καθαρών πληρωμών για εισαγωγές καυσίμων. Αυξημένο σε μικρότερο βαθμό ήταν και το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών χωρίς καύσιμα, αν και οι σχετικές εξαγωγές αυξήθηκαν με ρυθμό +11,9% (+11,0% σε σταθερές τιμές), ο οποίος ήταν ταχύτερος από το ρυθμό αύξησης των αντίστοιχων εισαγωγών (+9,3% και +9,2% σε τρέχουσες και σταθερές τιμές, αντίστοιχα).

Κατά το ίδιο διάστημα, το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών αυξήθηκε κατά €776 εκατ. λόγω της βελτίωσης του ταξιδιωτικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου μεταφορών, ενώ το ισοζύγιο λοιπών υπηρεσιών επιδεινώθηκε σημαντικά (Δ11). Ειδικότερα,

οι αφίξεις και οι αντίστοιχες εισπράξεις σημείωσαν άνοδο κατά +10,3% και +9,1% αντίστοιχα.

Σημειώνεται ότι από τον Σεπτέμβριο του 2018 τα στοιχεία των θαλάσσιων μεταφορών καταρτίζονται με νέα μεθοδολογία. Συγκεκριμένα, αντί των στοιχείων διακανονισμού τραπεζικών συναλλαγών (bank settlements data) που χρησιμοποιούνταν έως και τον Αύγουστο του 2018, χρησιμοποιούνται πλέον διεθνείς βάσεις δεδομένων και διοικητικές πηγές που αφορούν τη ναυτιλία. Με τη χρήση των νέων πηγών, τα στοιχεία θαλάσσιων μεταφορών του ισοζυγίου πληρωμών αντικατοπτρίζουν συναλλαγές που πραγματοποιούνται για διεθνείς θαλάσσιες μεταφορές εντός και εκτός του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, σύμφωνα με τους διεθνείς κανόνες κατάρτισης του ισοζυγίου πληρωμών.

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, η αλλαγή πηγών κρίθηκε αναγκαία μετά την απότομη πτώση που εμφάνισαν οι εισπράξεις και πληρωμές για υπηρεσίες θαλάσσιων μεταφορών από το 2015 (Δ12), με την επιβολή περιορισμών στη μεταφορά κεφαλαίων και τη συνακόλουθη μείωση της διαμεσολάβησης του εγχώριου τραπεζικού συστήματος στις ναυτιλιακές συναλλαγές. Η υιοθέτηση της νέας προσέγγισης με χρήση εναλλακτικών πηγών δεδομένων συνεπάγεται την αναθεώρηση της υπάρχουσας σειράς στοιχείων συναλλαγών θαλάσσιων μεταφορών αναδρομικά από τον Ιανουάριο του 2015. Καθ' όλες τις ενδείξεις, μέχρι το τέλος του έτους 2014, τα στοιχεία υπηρεσιών θαλάσσιων μεταφορών του ισοζυγίου πληρωμών

(€ εκατ.)	Ιαν - Σεπ		%Δ	Σεπτέμβριος		%Δ
	2017	2018		2017	2018	
Ισοζύγιο αγαθών	-14.816,5	-16.568,0	11,8%	-1.458,1	-2.070,6	42,0%
Εξαγωγές χωρίς καύσιμα και πλοία	14.722,3	16.441,5	11,7%	1.718,9	1.776,1	3,3%
Εξαγωγές καυσίμων	5.717,4	7.343,8	28,4%	617,1	778,9	26,2%
Εισαγωγές χωρίς καύσιμα και πλοία	26.705,6	29.111,6	9,0%	3.013,8	3.259,5	8,2%
Εισαγωγές καυσίμων	8.537,1	11.193,8	31,1%	776,5	1.361,9	75,4%
Εισαγωγές πλοίων	93,4	171,5	83,6%	6,6	10,9	64,5%
Εισπράξεις από υπηρεσίες	27.223,3	29.618,5	8,8%	4.032,0	4.313,1	7,0%
Τουρισμός	13.021,0	14.205,3	9,1%	2.434,1	2.441,1	0,3%
Μεταφορές	10.797,1	12.178,8	12,8%	1.229,0	1.509,1	22,8%
Άλλες υπηρεσίες	3.405,2	3.234,4	-5,0%	369,0	362,9	-1,6%
Εισροές από ΕΕ	1.216,2	1.209,9	-0,5%	18,9	36,3	92,3%
Τρέχουσες	791,0	907,2	14,7%	18,6	35,5	91,0%
Κεφαλαιακές	425,2	302,7	-28,8%	0,3	0,8	182,2%
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών*	581,3	-1.089,6	-287,4%	957,7	433,5	-54,7%

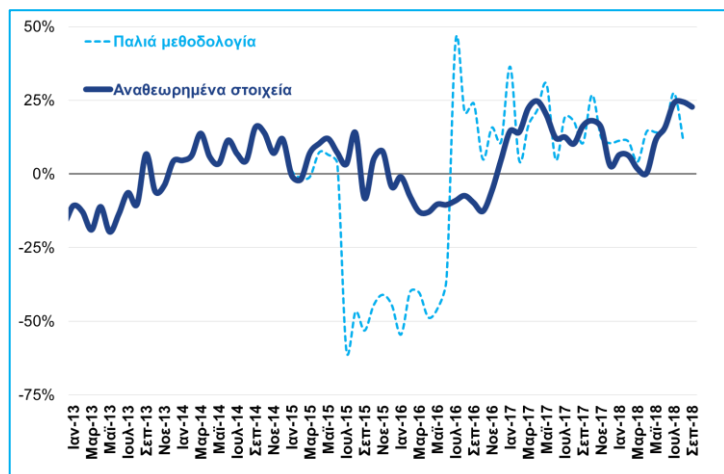
Δ11: Βασικά μεγέθη ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (Τράπεζα της Ελλάδος, Σεπ. 2018)

* Περιλαμβάνονται οι κεφαλαιακές μεταβιβάσεις

αποτύπωναν επαρκώς τις ναυτιλιακές εξελίξεις και δεν συντρέχει ανάγκη αναθεώρησής τους.

Δ12: Εισπράξεις από μεταφορές, ετήσια % μεταβολή (Τράπεζα της Ελλάδος, Αυγ. 2018)

Αγορά εργασίας: Τα στοιχεία του ΕΡΓΑΝΗ για το μήνα Οκτώβριο 2018 καταγράφουν 120.087 καθαρές απώλειες θέσεων εργασίας, τη χειρότερη επίδοση από το 2001. Την ίδια ώρα για το 10μηνο η επίδοση παραμένει η καλύτερη από το 2001, με 168.282 καθαρές νέες θέσεις εργασίας, πλέον οριακά καλύτερα από την περυσινή επίδοση των 167.451 θέσεων εργασίας που παραμένει η δεύτερη καλύτερη επίδοση από το 2001 (διαφορά 831 θέσεις εργασίας). Επίσης, παραμένει ότι από το 2015 κάθε 10μηνο παραμένει ως καλύτερο ως προς τις επιδόσεις από το προηγούμενο, αν και πλέον η διαφορά είναι οριακή για το 2018. Η εξέλιξη αυτή είναι συμβατή με την ισχυρή αύξηση των καθαρών προσλήψεων στις αρχές του καλοκαιριού, καθώς ο τουριστικός κλάδος υλοποίησε νωρίς τις επίσημες προσλήψεις του, διαδικασία που κορυφώθηκε τον Μάιο (Δ13). Στη συνέχεια, οι επιδόσεις της αγοράς εργασίας κατά το ΕΡΓΑΝΗ άρχισαν να υποχωρούν σε σύγκριση με πέρυσι καθώς οι προσλήψεις είχαν ήδη γίνει. Με την ολοκλήρωση της καλοκαιρινής περιόδου είναι εύλογο να κορυφωθούν, κατά προέκταση, και οι εποχικές απολύσεις.

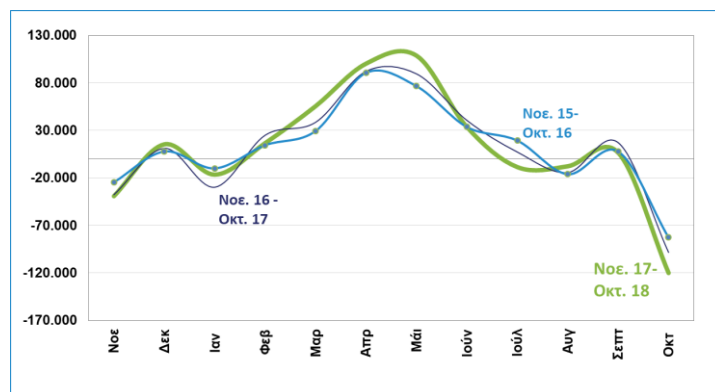
Παραμένει έτσι ότι ενώ τον Μάιο 2018 οι καθαρές προσλήψεις για το 5μηνο ήταν 49.247 περισσότερες σε σύγκριση με τον Μάιο του 2017 και για το 5μηνο του 2017, έκτοτε η θετική αυτή διαφορά για το 2018

υποχωρεί σταθερά κάθε μήνα. Έτσι, στο 7μηνο περιορίστηκε στις 26.416 θέσεις εργασίας – καθώς το 2017 εκείνο το μήνα είχαν αυξηθεί οι προσλήψεις «της τελευταίας στιγμής» όπως και τα προηγούμενα χρόνια. Τον Οκτώβριο η διαφορά του 10μήνου 2018 σε σύγκριση με το 10μηνο 2017 έχει σχεδόν εξανεμιστεί, καθώς περιορίζεται πλέον στις 831 καθαρές θέσεις εργασίας, πλήρους ή μερικής απασχόλησης.

Το Σεπτέμβριο υπάρχει παραδοσιακά μια ανακοπή της πτώσης των καθαρών προσλήψεων καθώς αυξάνονται οι εποχικές προσλήψεις της εκπαίδευσης. Οι σχετικές καθαρές προσλήψεις το 2018 για τον Οκτώβριο ανήλθαν σε 20.252, έναντι 22.049 πέρυσι. Όμως, το 2018 έγιναν αυξημένες προσλήψεις στον κλάδο τους μήνες Αύγουστο και κυρίως Σεπτέμβριο, με αποτέλεσμα οι καθαρές προσλήψεις στην εκπαίδευση για την περίοδο Αύγουστο-Οκτώβριο 2018 να ανέρχονται σε 81.695 έναντι 78.309 πέρυσι. Από την άλλη, στους κλάδους ταξιδιωτικών υπηρεσιών, λιανικού εμπορίου, εστίασης και καταλυμάτων στον Οκτώβριο 2018 είχαμε 131.407 καθαρές απώλειες θέσεων εργασίας, έναντι 112.165, γεγονός που επιβεβαιώνει την προαναφερόμενη εξέλιξη της απασχόλησης στις υπηρεσίες που σχετίζονται με τον τουρισμό.

Το ποσοστό των εκ περιτροπής και μερικής απασχόλησης θέσεων εργασίας παραμένει στο 62,1%, ποσοστό ακριβώς συγκρίσιμο με το ανάλογο ποσοστό των προηγούμενων 2 ετών το μήνα Οκτώβριο αλλά και αυξημένο σε σύγκριση με την προ 2015 περίοδο.

Δ13: Εξέλιξη καθαρών θέσεων εργασίας (ΕΡΓΑΝΗ, Οκτ. 2018)

Οικονομικά μεγέθη μελών ΣΕΒ

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ

€362 δισ.

71% συνόλου*

ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

€60 δισ.

48% συνόλου*

ΠΩΛΗΣΕΙΣ

€61 δισ.

46% συνόλου*

ΠΡΟ ΦΟΡΩΝ ΚΕΡΔΗ

€3,3 δισ.**

42% συνόλου**

ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ

200.000

11% συνόλου
ασφαλισμένων
στο ΙΚΑ

ΜΙΣΘΟΙ

€5 δισ.

20% συνόλου***

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ
ΕΙΣΦΟΡΕΣ

€2,2 δισ.

26% συνόλου***

ΦΟΡΟΣ ΕΠΙ ΚΕΡΔΩΝ

€1,1 δισ.

31% συνόλου****

* 17.454 δημοσιευμένοι ισολογισμοί χρήσης 2016 που περιλαμβάνονται στη βάση της ICAP

** σύνολο κερδών κερδοφόρων επιχειρήσεων

*** % επί του συνόλου τακτικών αποδοχών (χωρίς bonus και υπερωρίες)/ασφαλιστικών εισφορών ασφαλισμένων στο ΙΚΑ

**** % επί του συνόλου εσόδων από φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων

Όραμα

Οραματιζόμαστε την Ελλάδα ως τη χώρα, που κάθε πολίτης του κόσμου θα θέλει και θα μπορεί να επισκεφθεί, να ζήσει και να επενδύσει. Οραματιζόμαστε μια ανοιχτή, κοινωνικά υπεύθυνη και οικονομικά φιλελεύθερη χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που προτάσσει την ισχυρή ανάπτυξη ως παράγοντα κοινωνικής συνοχής. Θέλουμε μια Ελλάδα δυναμικό κέντρο της ευρωπαϊκής περιφέρειας, με στέρεους θεσμούς, ελκυστικό κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, που προάγει τις εξαγωγές, την καινοτόμο επιχειρηματικότητα, την παραγωγή και τις ποιοτικές υπηρεσίες, τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη γνώση, τη συνοχή, τις ίσες ευκαιρίες και το κράτος δικαίου.

Αποστολή

Ηγεσία & Γνώση

Ο ΣΕΒ διαδραματίζει ηγετικό ρόλο στον μετασχηματισμό της Ελλάδας σε μια παραγωγική, εξωστρεφή και ανταγωνιστική οικονομία, ως ανεξάρτητος και υπεύθυνος εκπρόσωπος της ιδιωτικής οικονομίας.

Κοινωνικός Εταίρος

Ο ΣΕΒ, ως κοινωνικός εταίρος που πιστεύει στη λειτουργία των θεσμών, προωθεί στα αρμόδια όργανα της Πολιτείας και της Ε.Ε. τις απόψεις και θέσεις της επιχειρηματικής κοινότητας.

Ισχυρός Εκπρόσωπος

Ο ΣΕΒ διαμορφώνει θέσεις, αναλύσεις και προτάσεις πολιτικής για την οικονομία, τη βιομηχανία, την καινοτομία, την απασχόληση, την παιδεία και τις εργασιακές δεξιότητες, τον κοινωνικό διάλογο, τη βιώσιμη ανάπτυξη, την εταιρική υπευθυνότητα.

Φορέας Δικτύωσης

Ο ΣΕΒ δικτυώνει τα μέλη του μεταξύ τους & με τα κέντρα αποφάσεων (εγχώρια και διεθνή), με στόχο τη δημιουργία προστιθέμενης αξίας.

Σύγχρονες Επιχειρήσεις, Σύγχρονη Ελλάδα

ΣΕΒ σύνδεσμος επιχειρήσεων
και βιομηχανιών

Ξενοφώντος 5, 105 57 Αθήνα

Τ: 211 5006 000

F: 210 3222 929

E: info@sev.org.gr

www.sev.org.gr

SEV Hellenic Federation
of Enterprises

168, Avenue de Cortenbergh

B-1000 Bruxelles

T: +32 (0) 2 662 26 85

E: kdiamantouros@sev.org.gr

ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΤΕ ΜΑΣ
ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ